

سلسله مباحث عفاف پژوهی (۱)

فقه عفاف جنسی

فقه فردی

حسین بستان (نجفی)

تابستان ۱۳۹۹

بستان (نجفی)، حسین، ۱۳۴۷-

فقه عفاف جنسی؛ فقه فردی / حسین بستان (نجفی). — قم: پژوهشگاه حوزه و دانشگاه، ۱۳۹۹.

نه، ۲۹۴ ص. — (پژوهشگاه حوزه و دانشگاه؛ ۵۳۴: جامعه‌شناسی؛ ۴۱)

ISBN: 978-600-298-309-1

بها: ۳۸۰۰۰ ریال

فهرست‌نویسی براساس اطلاعات فیپا.

کتابنامه ص. [۲۶۵-۲۷۲: همچنین به صورت زیرنویس.

نمایه.

۱. عفت -- جنبه‌های مذهبی -- اسلام. ۲. Chastity -- Religious aspects -- Islam. ۳. تقوای جنسی -- جنبه‌های مذهبی

اسلام. ۴. Sexual abstinence -- Religious aspects -- Islam. ۵. اسلام و مسائل جنسی. ۶. Islam and sex*

۷. اخلاق جنسی -- جنبه‌های مذهبی -- اسلام. ۸. Sexual ethics -- Religious aspects -- Islam. ۹. حجاب -- جنبه‌های

مذهبی -- اسلام. ۱۰. Hijab (Islamic clothing) -- Religious aspects -- Islam. ۱۱. فقه جعفری -- رساله عملیه.

۱۲. *Islamic law, Ja'fari -- Handbooks, manuals, etc*. الف. پژوهشگاه حوزه و دانشگاه. ب. جبهه فرهنگی حجاب و

عفاف. عنوان.

۲۹۷/۶۳۲

BP۲۵۰/۵۵

۶۲۲۲۸۷۳

شماره کتابشناسی ملی

این کتاب به سفارش جبهه فرهنگی حجاب و عفاف تدوین شده است

فقه عفاف جنسی؛ فقه فردی

مؤلف: حسین بستان (نجفی) (عضو هیئت علمی پژوهشگاه حوزه و دانشگاه)

ناشر: پژوهشگاه حوزه و دانشگاه و ناشر همکار: جبهه فرهنگی حجاب و عفاف

صفحه‌آرایی: تحریر اندیشه

چاپ اول: تابستان ۱۳۹۹

تعداد: ۵۰۰ نسخه

لیتوگرافی: سعیدی

چاپ: قم-سبحان

قیمت: ۳۸۰۰۰ تومان

کلیه حقوق برای ناشران محفوظ و نقل مطالب با ذکر مأخذ بلامانع است.

قم: ابتدای شهرک پردیسان، بلوار دانشگاه، نبش میدان علوم، پژوهشگاه حوزه و دانشگاه، تلفن: ۰۲۵-۳۲۱۱۱۱۰۰

(انتشارات ۳۲۱۱۱۳۰۰) نامبر: ۳۲۸۰۳۰۹۰، ص. پ. ۳۱۵۱-۳۷۱۸۵

تهران: خ انقلاب، بین وصال و قدس، کوی اُسکو، پلاک ۴، تلفن: ۶۶۴۰۲۶۰۰

www.rihu.ac.ir

info@rihu.ac.ir

مرکز بخش پژوهشگاه حوزه و دانشگاه: قم، خیابان معلم، مجتمع ناشران، طبقه همکف، پلاک ۲۷، تلفن: ۰۲۵-۳۷۸۴۲۶۳۵-۶

جبهه فرهنگی حجاب و عفاف: تهران، خیابان آزادی، میدان استاد معین، ۲۱ متری جی، خیابان طوس شرقی، کوچه بشارت، کوچه

اعلایی غربی، پلاک ۲، تلفن: ۰۹۱۲۰۹۲۹۵۹۸، ۰۲۱-۶۶۰۰۸۹۵

سخن ناشران

نیاز گسترده جوامع علمی حوزوی و دانشگاهی به متون علوم انسانی با نگرش اسلامی در رشته‌های گوناگون حقیقتی انکارناپذیر است. برای رفع این نیاز، مراکز پژوهشی با توجه به محدودیت‌های موجود می‌توانند با همیاری و هم‌افزایی، آثار مشترکی تدوین و ارائه کنند تا افزون بر ارتقای کمی و کیفی پژوهش‌ها، از تکرار و موازی‌کاری جلوگیری شود. در این راستا، «پژوهشگاه حوزه و دانشگاه» و «جبهه فرهنگی حجاب و عفاف» نخستین اثر مشترک خود را با عنوان «فقه عفاف جنسی؛ فقه فردی» به جامعه علمی تقدیم می‌کنند.

این اثر به‌عنوان منبع پژوهشی برای پژوهشگران و فعالان حوزه عفاف و حجاب و طلاب رشته‌های تخصصی فقه خانواده و فقه فرهنگ و همچنین طلاب و دانشجویان رشته مطالعات زنان و دیگر علاقه‌مندان به این مبحث قابل استفاده است.

از استادان و صاحب‌نظران ارجمند تقاضا می‌شود با راهنمایی‌ها و پیشنهادهای اصلاحی خود، ما را در جهت ارتقای کیفی کتاب حاضر و تدوین دیگر آثار مورد نیاز جامعه حوزوی و دانشگاهی در سطح ملی و بین‌المللی یاری دهند.

در پایان لازم می‌دانیم از مؤلف گرامی اثر، حجت‌الاسلام دکتر حسین بستان (نجفی) و از ناظر و ارزیابان محترم، آیات و حجج اسلام، سیدمحمد غروی راد، جعفر نجفی بستان، سیدمُنذر حکیم، فرج‌الله هدایت‌نیا و حسن عالمی طامه، سپاسگزاری کنیم.

جبهه فرهنگی حجاب و عفاف

پژوهشگاه حوزه و دانشگاه

فهرست مطالب

۱	پیشگفتار .....
۵	مقدمه .....

بخش اول: عوامل مؤثر در عفاف جنسی

فصل اول: اخلاق جنسی

۱۲	۱-۱. حیا .....
۱۳	۲-۱. غیرت .....
۱۹	۳-۱. صبر .....
۲۰	۴-۱. عشق و محبت .....
۲۲	۵-۱. رهبانیت .....
۲۴	۶-۱. تکبر زنانه .....
۲۵	۷-۱. هراس زنانه .....

فصل دوم: ازدواج

۲۷	۱-۲. ارزشمندی ازدواج .....
۳۰	۲-۲. کراهت تجرد .....
۳۲	۳-۲. استقلال دوشیزه رشیده در ازدواج .....
۳۸	۴-۲. ارزشمندی روابط جنسی همسران .....
۴۱	۵-۲. تعدد زوجات .....
۴۴	۶-۲. ازدواج موقت .....
۴۴	۱-۶-۲. مشروعیت و مطلوبیت ازدواج موقت .....
۵۲	۲-۶-۲. ازدواج موقت با دختر دوشیزه .....
۵۶	۷-۲. ازدواج مسیار .....

فصل سوم: سایر عوامل

۵۹	۱-۳. نماز
۵۹	۲-۳. یاد خدا
۶۰	۳-۳. دعا
۶۰	۴-۳. توبه
۶۱	۵-۳. اختصا
۶۳	۶-۳. تضعیف شهوت
۶۴	۷-۳. نشستن مرد در جای زن نامحرم
۶۴	۸-۳. موسیقی
۶۵	۹-۳. شراب خواری

بخش دوم: افعال عقیفانه / غیر عقیفانه

فصل چهارم: عفاف در افعال انفرادی

۶۹	۱-۴. استمنا
۷۷	۲-۴. نزدیکی با حیوان
۷۹	۳-۴. خواندن مطالب عقیفانه / غیر عقیفانه
۸۰	۴-۴. تشبیه به جنس مخالف
۸۱	• روایات تشبیه
۸۴	• بررسی سندی
۸۵	• موضوع شناسی تشبیه
۸۷	• بررسی دلالت روایات
۹۰	• نتیجه گیری

فصل پنجم: عفاف در افعال ارتباطی

۹۳	۱-۵. غیر همجنس ها
۹۳	۱-۱-۵. بی واسطه
۹۳	۱-۱-۱-۵. بصری
۹۳	۱-۱-۱-۱-۵. پوشش
۹۴	۱-۱-۱-۱-۱-۵. مواضع پوشش زن
۹۴	• ادله وجوب پوشش
۱۰۲	• ادله جواز اظهار صورت و دست ها
۱۰۹	۱-۱-۱-۱-۱-۵. مستحبات پوشش
۱۱۱	۱-۱-۱-۱-۲. نگاه
۱۱۱	۱-۱-۱-۲-۱. نگاه مرد به زن

- ۱۱۱ ..... ۵-۱-۱-۱-۲-۱-۱-۱. ویژگی نگاه
- ۱۱۲ ..... (أ) نگاه با ریه
- ۱۱۳ ..... (ب) نگاه با قصد تلذذ
- ۱۱۶ ..... (ج) تکرر نگاه
- ۱۱۸ ..... (د) نگاه منجر به تلذذ
- ۱۲۰ ..... ۵-۱-۱-۱-۲-۱-۲. مواضع نگاه
- ۱۲۰ ..... (أ) نگاه به عورت
- ۱۲۲ ..... (ب) نگاه به غیر صورت و دست‌ها
- ۱۲۳ ..... • بدن
- ۱۲۷ ..... • ملازمه حکم پوشش و حکم نگاه
- ۱۳۲ ..... • موی سر
- ۱۳۴ ..... • ساعد
- ۱۳۵ ..... • ساق پا
- ۱۳۶ ..... • قدام
- ۱۳۹ ..... • پشت
- ۱۴۰ ..... (ج) نگاه به صورت و دست‌ها
- ۱۴۱ ..... • ادله جواز نگاه به صورت و دست‌ها
- ۱۴۵ ..... • ادله حرمت نگاه به صورت و دست‌ها
- ۱۴۸ ..... • مقتضای اصل عملی در مسئله پوشش و نگاه به صورت و دست‌ها
- ۱۴۹ ..... ۵-۱-۱-۱-۲-۱-۳. شرایط مرد نگاه‌کننده
- ۱۵۰ ..... (أ) بلوغ
- ۱۵۱ ..... (ب) عقل
- ۱۵۱ ..... (ج) نامحرم بودن
- ۱۵۵ ..... (د) نیاز جنسی
- ۱۵۹ ..... ۵-۱-۱-۱-۲-۱-۴. شرایط زن نگاه‌شونده
- ۱۵۹ ..... (أ) بلوغ
- ۱۶۲ ..... (ب) عقل
- ۱۶۳ ..... (ج) اسلام
- ۱۶۵ ..... (د) سالخورده نبودن
- ۱۷۰ ..... (هـ) محجبه بودن
- ۱۷۱ ..... (و) تامه بودن
- ۱۷۳ ..... ۵-۱-۱-۱-۲-۱-۵. استثنای حرمت نگاه و اظهار
- ۱۷۳ ..... ۵-۱-۱-۱-۲-۱-۵. قصد ازدواج
- ۱۷۳ ..... • مواضع نگاه به قصد ازدواج
- ۱۷۹ ..... • شرایط جواز نگاه به قصد ازدواج

۱۸۲	..... ۵-۱-۱-۲-۱-۵-۲. درمان
۱۸۴	..... ۵-۱-۲-۱-۱-۳-۵. شهادت
۱۸۶	..... ۵-۱-۲-۱-۱-۴-۵. ضرورت
۱۸۶	..... ۵-۱-۲-۱-۱-۵-۵. تراجم
۱۸۷	..... ۵-۱-۲-۱-۱-۶-۵. استثنای جواز نگاه یا اظهار
۱۹۰	..... ۵-۱-۲-۱-۱-۲-۲. نگاه زن به مرد
۱۹۲	..... • ویژگی نگاه
۱۹۳	..... • مواضع نگاه
۱۹۵	..... • شرایط نگاه کننده
۱۹۶	..... • شرایط نگاه شونده
۱۹۸	..... • استثنای حرمت نگاه
۲۰۰	..... • استثنای جواز نگاه یا اظهار
۲۰۰	..... ۵-۱-۱-۳-۱-۳. خودآرایی
۲۰۳	..... ۵-۱-۱-۴-۱-۴. رقص
۲۰۵	..... ۵-۱-۱-۲-۲. لمسی
۲۰۵	..... ۵-۱-۲-۱-۱-۱. مصافحه
۲۰۷	..... ۵-۱-۲-۱-۱-۲. تقبیل
۲۰۹	..... ۵-۱-۲-۱-۱-۳. سایر موارد
۲۱۲	..... ۵-۱-۲-۱-۱-۴. استثنای حرمت لمس
۲۱۳	..... ۵-۱-۱-۳-۳. سمعی
۲۱۵	..... • گفت و گو
۲۱۸	..... • سلام کردن
۲۲۰	..... • آواز خوانی
۲۲۱	..... • صدای زیورآلات
۲۲۲	..... ۵-۱-۱-۴-۴. شمعی
۲۲۴	..... ۵-۱-۱-۵-۵. مصاحبتی
۲۲۴	..... • دخول به حریم خصوصی محارم
۲۲۷	..... • اختلاط نامحرمان
۲۳۱	..... • خلوت کردن با نامحرم
۲۳۴	..... • داخل شدن به منزل نامحرم
۲۳۶	..... • هم سفر شدن با نامحرم
۲۳۷	..... • مضاجعت با نامحرم
۲۳۸	..... ۵-۱-۱-۶-۶. عاطفی
۲۴۰	..... ۵-۱-۱-۷-۷. جنسی
۲۴۲	..... ۵-۱-۲-۲. با واسطه

۲۴۲	..... ۵-۱-۲-۱. بصری
۲۴۲	..... (أ) نگاه به نامحرم در آئینه
۲۴۴	..... (ب) نگاه به تصویر نامحرم
۲۴۶	..... ۵-۱-۲-۲. لمسی
۲۴۷	..... ۵-۱-۲-۳. سمعی
۲۴۷	..... ۵-۱-۲-۴. مصاحبتی
۲۴۸	..... ۵-۱-۲-۵. عاطفی
۲۴۸	..... ۵-۲. همجنس‌ها
۲۴۸	..... ۵-۲-۱. بی‌واسطه
۲۴۸	..... ۵-۲-۱-۱. ارتباط مرد با مرد
۲۴۸	..... • بصری
۲۵۲	..... • لمسی
۲۵۳	..... • سمعی
۲۵۴	..... • شمی
۲۵۴	..... • مصاحبتی
۲۵۵	..... • عاطفی
۲۵۵	..... • جنسی
۲۵۷	..... ۵-۲-۱-۲. ارتباط زن با زن
۲۵۸	..... • بصری
۲۶۰	..... • لمسی
۲۶۰	..... • سمعی
۲۶۰	..... • شمی
۲۶۰	..... • مصاحبتی
۲۶۲	..... • عاطفی
۲۶۲	..... • جنسی
۲۶۳	..... ۵-۲-۲. باواسطه
۲۶۴	..... سخن پایانی
۲۶۵	..... منابع

نمایه‌ها

۲۷۳	..... نمایه آیات
۲۷۴	..... نمایه روایات
۲۹۴	..... نمایه اصطلاحات

پیشگفتار

مباحث عفاف جنسی با توجه به فراوانی آیات و روایات مربوط به این موضوع از یک سو و کثرت مسائل مورد ابتلا در این زمینه از سوی دیگر، ظرفیت وسیعی برای تبدیل شدن به یک باب مستقل فقهی داشته‌اند. با این حال، فقهای گرانقدر شیعه با تکیه بر این نکته که این مباحث، پراکنده‌وار در ابواب مختلف فقهی به‌ویژه در کتاب‌های صلاة، نکاح و حدود مطرح شده‌اند، اهمیتی به مستقل کردن این بحث نشان نداده‌اند که اثر پیش رو گامی در جهت تحقق این امر بوده است.

انگیزه اصلی تدوین این کتاب، توجه به ضرورت و اهمیت وجود آثاری مبتنی بر مبانی استدلالی متقن در حوزه فقه عفاف جنسی به‌ویژه به زبان فارسی بوده است؛ اهمیتی که دست‌کم از سه جنبه ذیل تبیین شدنی است:

نخست آنکه خلأ ناشی از فقدان چنین آثاری باعث گرایش نسبتاً گسترده‌ای در جامعه به‌ویژه در میان اقشار تحصیل کرده به سمت کتاب‌ها و مقالاتی شده است که به دلیل نداشتن آشنایی کافی نویسندگان آنها با مبانی و روش‌شناسی صحیح استنباط فقهی و گاه به دلیل عدول عامدانه از آن مبانی، تصویری نادرست از احکام اسلامی عفاف و حجاب در ذهن مخاطبان خود ترسیم می‌کنند؛ دوم آنکه تجمیع مباحث پراکنده فقه عفاف جنسی در کتابی مستقل از سویی موجب ترابط بیشتر و انسجام‌یابی این مباحث و در نتیجه احاطه بهتر دانش‌پژوهان بر مبانی و ادله و شقوق مختلف مسائل آن می‌شود که تأثیر انکارناپذیری در افزایش عمق و دقت مباحث خواهد داشت و از سوی دیگر موجب نظام‌مند شدن مسائل و در نتیجه شناسایی حلقه‌های مفقود و مغفول بحث می‌شود؛ ضمن آنکه از نظر آموزشی نیز اهمیت دارد؛ چراکه امکان دسترسی سریع‌تر و آسان‌تر مراجعه‌کننده به موضوع و مسئله مورد نظر را فراهم می‌کند؛

سوم آنکه در شرایط کنونی جامعه، وجود چنین آثاری افزون بر اهمیت نظری، برای مباحث سیاست‌گذارانه نیز ضرورت یافته است؛ چراکه به باور محققان این عرصه، یکی از موانع موفقیت سیاست‌های نظام اسلامی در سال‌های گذشته در حوزه عفاف و حجاب، مبهم بودن و عدم شفافیت این سیاست‌ها به‌ویژه در ارائه تعریف‌های روشن و عملیاتی از مفاهیمی مانند حجاب و روابط زن و مرد بوده است؛ مانعی که رفع آن بیش از هر چیز به گسترش مباحث فقهی همه‌جانبه در این حوزه بستگی دارد.

به هر حال، مباحث فقه عفاف جنسی را به‌طور کلی در دو محور سامان داده‌ایم: محور فقه فردی که به بررسی احکام شرعی متوجه فرد مکلف در زمینه رفتارهای عقیفانه یا غیرعقیفانه خود آن فرد می‌پردازد و محور فقه اجتماعی که به بررسی احکام شرعی متوجه افراد، نهادها، سازمان‌ها و هویت‌های اجتماعی در زمینه رفتارهای عقیفانه یا غیرعقیفانه دیگران اختصاص دارد. در این کتاب به مباحث فقه فردی می‌پردازیم و به فضل الهی اثر دیگری عهده‌دار مباحث فقه اجتماعی خواهد بود.

روش بحث، روش متعارف اجتهادی با رویکرد فقه امامیه و با رعایت اختصار است؛ به این صورت که پس از مرور آیات و روایات مربوط به هر بحث – که یا با ترجمه کامل یا با اشاره به مضمون آنها همراه است – و اشاره‌ای گذرا به دیدگاه‌های فقهی به‌ویژه در موارد اختلاف فتاوا، به جمع‌بندی می‌پردازیم. با توجه به همین نکته یعنی رعایت اختصار و به دلیل فراهم بودن امکان مراجعه سریع محققان به منابع حدیثی از طریق نرم‌افزارهای موجود، از ذکر سلسله سند روایات و بررسی تفصیلی آنها خودداری ورزیده‌ایم و فقط در مواردی که حجیت سندی حدیث اثبات‌شدنی بوده، با افزودن قیودی مانند صحیح، موثق و معتبر اجمالاً به آن اشاره و درمقابل، روایاتی که مشکل سندی جدی‌تری داشته‌اند، فقط با عنوان روایت ذکر کرده‌ایم. البته در برخی موارد خاص، پاره‌ای ملاحظات مهم در اسناد روایات که در نتیجه‌گیری بحث دخالت مستقیم داشته‌اند، مورد بررسی بیشتری قرار گرفته‌اند.

لازم می‌دانم از استادان محترم، آیات و حجج اسلام، سیدمحمد غروی ناظر تحقیق، جعفر نجفی بستان، سیدمُنذر حکیم، فرج‌الله هدایت‌نیا و حسن عالمی طامه ارزیابان اثر و سیدمحمد محسن دعائی، مدیرعامل جبهه فرهنگی حجاب و عفاف به‌عنوان پشتیبان طرح، سپاسگزاری کنم. همچنین از همه عزیزانی که مستقیم یا غیرمستقیم در به انجام رسیدن این

تحقیق سهیم بوده‌اند، به‌ویژه حجج اسلام آقایان حسن سالاری‌پور، سیدجلال‌الدین رضوی و محمدحسن علوی‌مهر که در پیاده‌سازی و تلخیص فایل‌های صوتی و جستجوی منابع همکاری کردند، حجت‌الاسلام مهدی بیاتی مدیر اجرایی برنامه‌درسی و حسین متصدی‌زاده مسئول ضبط و فیلمبرداری و نیز ریاست محترم، مدیران و کارکنان خدوم پژوهشگاه حوزه و دانشگاه به‌ویژه آقای داود اصغرپور که زحمت اصلاح فهرست منابع را تقبل کرد، قدردانی می‌کنم و از خداوند متعال برای همه آنان توفیق روزافزون و سعادت دنیا و آخرت مسئلت دارم.

حسین بستان (نجفی)

زمستان ۱۳۹۸

مقدمه

«عَفَاف» یا «عَفَّت» مصدر فعل «عَفَّ» است. بیشتر علمای لغت، عفاف را به معنای اجتناب ورزیدن از گناه یا هر امر ناپسند گرفته‌اند^۱ که طبق این معنا، از مقوله (ترک) فعل و متعلق به ساحت افعال خواهد بود و در نتیجه قابلیت آن را خواهد داشت که موضوع بررسی‌های فقهی قرار گیرد. در مقابل، برخی از اهل لغت، عفاف را صفتی نفسانی دانسته‌اند که از چیرگی شهوت بر انسان جلوگیری می‌کند.^۲ روشن است که عفاف برحسب این معنا، از مقوله اخلاق خواهد بود و در نتیجه نمی‌تواند موضوعی فقهی قلمداد شود یا دست‌کم قابلیت آن برای بررسی فقهی با ابهام روبه‌رو خواهد شد.

از سوی دیگر، علمای اخلاق، عفت را از فضایل اخلاقی برشمرده‌اند و آن را مطیع و منقاد شدن قوه شهویه در برابر قوه عاقله و حد اعتدال میان شرّ و خمود یعنی افراط و تفریط در شهوت دانسته‌اند.^۳

آیت‌الله خوئی، عفاف در روایات را به معنای نخست گرفته و اصطلاح علمای اخلاق را اصطلاحی جدید در میان آنان دانسته است که نمی‌توان کلمه عفاف و مشتقات آن در روایات

---

۱. «الْعِفَّةُ الْكَفُّ عَمَّا لَا يَحِلُّ وَلَا يَجْمَلُ» (ابن منظور، لسان العرب)؛ «الْعِفَّةُ الْكَفُّ عَمَّا لَا يَنْبَغِي» (ابن فارس، ترتیب مقایس اللغة)؛ «العفاف، كَفَّ النَّفْسِ عَنِ الْمَحْرَمَاتِ وَ عَنْ سُؤَالِ النَّاسِ» (الطریحی، مجمع البحرین)؛ همچنین ر. ک: الزبیدی، تاج العروس، مدخل «عفف».

۲. «الْعِفَّةُ حَصُولُ حَالَةٍ لِلنَّفْسِ تَمْتَنِعُ بِهَا عَنْ غَلْبَةِ الشَّهْوَةِ» (الراغب الاصفهانی، مفردات غریب القرآن، مدخل «عفف»).

۳. نراقی، معراج السعاده، ص ۲۲۶؛ همچنین ر. ک: الطباطبائی، المیزان فی تفسیر القرآن، ج ۱۰، ص ۳۲۲.

اهل بیت (علیهم السلام) را بر آن حمل کرد.^۱ به نظر می‌رسد اصطلاح علمای اخلاق برگرفته از همان معنای دومی بوده که در برخی منابع قدیمی لغت مانند مفردات راغب اصفهانی به آن اشاره شده است و از این رو هرچند نمی‌توان عفاف در روایات را بر اصطلاح خاص علمای اخلاق حمل کرد، حمل آن بر معنای دوم که ریشه لغوی این اصطلاح است، مانعی ندارد.

با این حال، با بررسی موارد استعمال کلمه عفاف و مشتقات آن در آیات و روایات می‌توان شواهد متعددی بر اراده معنای نخست به دست آورد؛ برای نمونه تعبیر «وَأَنْ يَسْتَعْفِفْنَ خَيْرٌ لَّهُنَّ»^۲ که زنان سالمند را به پوشاندن موی سر در حضور نامحرم ترغیب می‌کند، تعبیر «وَمَنْ كَانَ غَنِيًّا فَلْيَسْتَعْفِفْ»^۳ که به خودداری قیّم ثروتمند از استفاده از اموال یتیم تحت سرپرستی سفارش می‌کند و نیز تعبیری مانند «مَا الْمُجَاهِدُ الشَّهِيدُ فِي سَبِيلِ اللَّهِ بِأَعْظَمَ أَجْرًا مِمَّنْ قَدَرَ فَعَفَّ»^۴ «إِذَا أَرَادَ اللَّهُ بَعْدَ خَيْرٍ عَفَّ بَطْنُهُ وَفَرَجُهُ»^۵ و «مَنْ عَفَّتْ أَطْرَافُهُ حَسَنَتْ أَوْصَافُهُ»^۶ ناظر به اجتناب عملی‌اند و با معنای دوم تناسب ندارند. البته تعبیری مانند «الصَّبْرُ عَنِ الشَّهْوَةِ عِفَّةٌ»^۷ که در آن عفت بر صفت اخلاقی صبر حمل شده، با معنای دوم سازگارتر به نظر می‌رسد؛ ولی توجیه آن برحسب معنای اول نیز ممکن است؛ زیرا می‌توان رابطه صبر و عفت در این حدیث را نه رابطه این‌همانی، بلکه رابطه سبب و مسببی دانست؛ همچنان‌که در حدیث «الْقَنَاعَةُ عِزٌّ وَغِنًى؛ الْحِرْصُ ذُلٌّ وَعَنَاءٌ»^۸ بین مبتدا و خبر رابطه سببیت وجود دارد.

بنابراین، همچنان‌که آیت‌الله خونی قائل شده است، می‌توان ظاهر کلمه عفاف و مشتقات آن در آیات و روایات را معنای نخست دانست و بر همین اساس، تعبیر فقه عفاف برای این مباحث انتخاب شده است. البته با توجه به تعبیر عفت بطن در روایات، روشن است که مفهوم عفاف، دایره‌ای وسیع‌تر از امور جنسی را در بر می‌گیرد و پرهیز از انواع محرمات در شکل خوردن، تصرفات مالی و غیر آن را نیز شامل می‌شود؛ همچنان‌که در قرآن کریم، ماده عفاف و مشتقات

۱. الخوئی، التفتیح فی شرح العروة الوثقی: الاجتهاد و التقليد، ص ۲۶۶.

۲. نور، ۶۰.

۳. نساء، ۶.

۴. محمدی ری‌شهری، میزان الحکمه، ج ۶، ص ۳۵۹.

۵. همان، ص ۳۶۱.

۶. همان، ص ۳۶۳.

۷. همان.

۸. النوری، مستدرک الوسائل و مستنبط المسائل، ج ۱۲، ص ۶۱.

آن علاوه بر مصادیق جنسی^۱ در چنین مصادیقی نیز به کار رفته‌اند.^۲ از این‌رو، با افزودن قید «جنسی»، حوزه بحث را به عفاف جنسی محدود کرده‌ایم و در ادامه این نوشتار نیز هر گاه کلمه عفاف به کار رفته است، مقصود عفاف جنسی است.

در نتیجه می‌توان فقه عفاف جنسی را شاخه‌ای از علم فقه تلقی کرد که به بررسی احکام شرعی اجتناب از امور جنسی نامطلوب می‌پردازد.

مباحث این کتاب که به فقه فردی عفاف اختصاص دارد، شامل دو بخش اصلی عوامل مؤثر در عفاف و افعال عفیفانه/ غیر عفیفانه است که بخش نخست، سه محور اخلاق جنسی، ازدواج و سایر عوامل و بخش دوم، دو محور افعال انفرادی و افعال ارتباطی را در بر می‌گیرد. منظور از فعل انفرادی، فعلی است که از فرد به عنوان یک فرد سر می‌زند و به حضور فرد دیگری وابسته نیست و فعل ارتباطی به فعلی اشاره می‌کند که فرد در ارتباط با فرد یا افراد دیگری به انجام می‌رساند که می‌تواند بدون واسطه یا با واسطه‌ای مثل رسانه‌های صوتی یا تصویری باشد.

۱. نور، ۳۳ و ۶۰.

۲. بقره، ۲۷۳؛ نساء، ۶.